

М. М. КІМ,
*професор, доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

ПРАЦЯ — ДЖЕРЕЛО ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВА ЇЇ ПРИРОДНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

М A T V I I K I M,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Department of Economic Theory and Economic Management Methods
V.N. Karazin Kharkiv National University*

LABOR IS THE SOURCE OF HUMAN EXISTENCE AND THE BASIS OF ITS NATURAL EVOLUTION

Цій важливій для сучасного світового суспільства темі присвячено монографію В.М. Ковальова “Праця та її соціальні наслідки” [1], яка вийшла у 2017 р. Автор акцентує увагу на надзвичайно актуальній та мало досліджуваній проблемі соціальних наслідків праці, обґрунтовуючи свої погляди на публікаціях відомих учених-економістів останніх двох століть, досягненнях православної релігії, ноосферної доктрини сукупного людського розуму В. Вернадського і на результатах своєї 60-річної наукової діяльності.

У монографії визначено сутність категорії соціальних наслідків праці, обґрунтовано їх прояв і вплив на такі суспільні явища, як розвиток продуктивних сил і виробничих відносин, їх взаємозв’язок і взаємозумовленість відповідно до епох людської еволюції. Виявлено вплив системи об’єктивних законів розвитку природи і суспільства на соціальні перетворення суспільства, визначено механізм взаємодії прояву цих законів в економічній практиці людей, яка спрямована на соціалізацію суспільних відносин еволюційним шляхом. Обґрунтовано сутність закону людської еволюції, виходячи з триєдиного начала людини: матеріального, духовного і суспільного. При цьому зазначається, що, згідно з ученням В. Вернадського, закони суспільного розвитку мають підпорядкований характер щодо законів природи [1, с. 134], а у середовищі законів провідну роль відіграє закон рівноваги природи і суспільства.

У рецензованій праці також розкрито сутність і прояви таких об’єктивних законів природи та суспільства, як закон рівноваги, основний закон посткапіталістичного суспільства та ін. За допомогою історико-логічного аналізу виявлено історичну неминучість перетворення економічних формацій у найвищі форми. Посиленню наукової аргументації прогресивного розвитку людської цивілізації сприяє його розгляд у світлі вчення В. Вернадського про ноосферу. “Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — ноосферу” [2, с. 252]. За словами вченого, це перетворення в ноосферу відбувається незалежно від людської волі, стихійно, як природний процес. Дане положення було висунуто вченим у 1937 р.

На наш погляд, заслуговує на увагу і має неабияке практичне значення запропонована автором монографії ідея, а нині й розроблена ним методологія (концепція) кількісної міри порівняння суспільних відносин, зокрема, соціально-трудо-вих відносин між працею і капіталом. Інакше кажучи, визначення часток найманого працівника і роботодавця в доданій вартості на основі співвідношення людського і фізичного капіталів [1, с. 51–52]. Дана концепція кількісної міри порівняння відносин між працею і капіталом, на нашу думку, може слугувати практичним інструментом у посиленні дієвості та ефективності соціального партнерства на основі трипартизму [1, с. 172]. Таке саме важливе методологічне і практичне значення мають відкритий В. Ковальовим закон оплати праці та наукове обґрунтування її рівня [1, с. 161–162].

Поряд з тим навряд чи можна погодитися з усіма положеннями монографії. Насамперед, важко підтримати трактування трудового потенціалу. Автор визначає його як поєднання людського капіталу з фізичним, іншими словами, як поєднання робочої сили із засобами виробництва [1, с. 41–42]. Проте це не трудовий потенціал, а процес праці та виробництва, результатом якого є продукт праці, або товар — в умовах ринкової економіки. По суті, людський капітал і трудовий потенціал є тотожними поняттями. Перше з'явилося на Заході на початку 1960-х років у працях Т. Шульца і Г. Беккера, а друге — у 1970 р. у збірнику наукових праць Інституту економіки АН СРСР як реакція соціологів і трудовиків на нову НТР, початок якої Б. Рассел відносить до середини ХХ ст. Нові терміни були необхідними для позначення людського фактора в економіці, щоб повніше врахувати його інтелектуальні та творчі потенціали. На нашу думку, різні назви одного й того самого поняття зумовлені різними ідеологіями. У соціалістичному суспільстві панувала монополія марксистської ідеології, згідно з якою капітал уособлював вади, суперечності та все зло буржуазного ладу. Гегемоном радянського суспільства був робітничий клас, людина праці.

Не можна погодитись і з поданням у рецензованій монографії категорії сумісно-розділеної праці та власності [1, с. 34]. Теорія "сумісно-розділеної праці" не враховує розуміння двоїстої природи праці, яка виражається єдністю протилежності конкретної та абстрактної праці [1, с. 31]. В історико-генетичному і логічному плані категорія сумісно-розділеної праці є набагато старшою і ширшою, ніж двоїстий характер праці. Перша категорія виникла із зародженням людського суспільства у формі первісних громад, в іншому випадку люди, які мали вкрай примітивні знаряддя праці, просто не змогли б вижити у боротьбі із суворою природою і хижими тваринами. Сумісна праця розвинулась у кооперацію праці, а розділеність — в її розділення, а далі вони втілились у досконаліші форми. Навіть якщо не вважати за справжню працю полювання і збирання їстівних рослин, то трудова діяльність виникла сотні тисячоліть тому. Двоїстий же характер праці, втіленої в товарі, як єдність конкретної та абстрактної праці, став актуальним у товарному виробництві, яке виникло 7–8 тисячоліть тому.

Сумісно-розділені економічні відносини праці, власності та ін. запровадили в радянську економічну науку лєнінградські вчені у 30-ті роки ХХ ст. На сучасному етапі найвищою формою сумісно-розділеної власності є акціонерна. Вона являє собою приватну (розділену) власність з вартості (цінних паперів). Власник акцій повністю та одноосібно розпоряджається ними: може продати, подарувати тощо. За натурально-речовинним складом акціонерна власність є сумісною, колектив-

ною. Виробничими будівлями і спорудами, верстатами та устаткуванням акціонерного підприємства можна користуватися тільки колективно. Завдяки такому двоїстому характеру акціонерна власність забезпечує оптимальне поєднання приватних і колективних інтересів. Ось чому сьогодні акціонерні компанії є основною організаційно-правовою формою великих і більшості середніх капіталістичних підприємств.

Ці зауваження не знижують загальної наукової та практичної цінності рецензованої праці, а навпаки, загострюють інтерес до даної проблеми. Наукові положення монографії також передують виникненню нової наднауки – “людинознавства”, для розвитку якої людству належить докласти чималих зусиль і яка може ґрунтуватися на релігії та ноосферній доктрині сукупного людського розуму. Згідно з думкою автора монографії, вона має охоплювати всі галузі людських знань і сфер людської діяльності з метою ідеологічної підготовки людства до вступу в майбутню епоху людини праці, розуму, духовності та високої суспільної свідомості. Отже, монографія знаменує собою вагомий вклад в економічну науку, підвищує інтерес до проблеми і виражає нові погляди вченого на людську еволюцію і роль у цьому процесі праці та її соціальних наслідків.

Рецензована книга буде корисною для наукових працівників і спеціалістів, здобувачів учених ступенів, магістрів і студентів, усіх, хто інтересується проблематикою економіки праці та соціально-трудова відносин.

Список використаної літератури

1. Ковалев В.Н. Труд и его социальные последствия : моногр. – Харьков : УИПА, 2017. – 213 с.
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 576 с.

References

1. Kovalev V.N. *Trud i ego Sotsial'nye Posledstviya* [Labor and its Social Consequences]. Kharkov, UEPA, 2017 [in Russian].
2. Vernadsky V.I. *Biosfera i Noosfera* [Biosphere and Noosphere]. Moscow, Iris-press, 2004 [in Russian].

Рецензія надійшла до редакції 5 грудня 2017 р.
